

Адаптація Індексу статусної характеристики Ворнера

У сучасному класовому аналізі простежується тренд методологічного глобалізму [Симончук, 2016а], тобто звернення до методології Дж.Голдторпа, Е.О.Райта, Г.Е.Андерсона, П.Бурдьє та ін. Але в рамках загальної тенденції до переосмислення перелічених методологічних підходів і відповідних їм інструментів виявлено, що клас, емпірично ідентифікований на підставі класових схем Голдторпа і Райта, є слабкою пояснювальною змінною для дослідження цінностей та установок українського суспільства [Симончук, 2016б].

З іншого боку, для дослідження нерівності в українському суспільстві використовують стратифікаційний підхід. Серед вітчизняних досліджень в царині соціальної стратифікації на особливу увагу заслуговують дослідження С.Макеєва і А.Домаранської [Макеєв, 2014], які пропонують підхід до стратифікації сучасного українського суспільства на підставі алгоритмізованої техніки, а також Н.Коваліско [Коваліско, 2008], яка застосовує багатовимірний аналіз соціальної стратифікації українського міста.

Однаке ці підходи не враховують такого показника, як характеристика нерухомості респондента (престижність району, тип будинку, стан помешкання тощо). Цю характеристику західні та вітчизняні дослідники визначають як важливий стратифікувальний чинник. Г.Найт [Knight, 1982] у своїх дослідженнях робить висновок про тісний зв'язок між нерухомістю респондента і його позицією в суспільстві. Н.Прасад і Е.Ричардс [Prasad, 2006] описують зв'язок між середніми показниками оренди нерухомості і стратифікації в суспільстві. Н.Тихонова розглядає цю характеристику як один із чинників стратифікації [Тихонова, 2014]. Н.Корнев пропонує стратифікувати міське населення відповідно до характеристики помешкання [Корнев, 2002; Корнев, 2005].

Урахування особливостей нерухомості респондентів дає змогу підвищити точність вимірювання їхніх економічних ресурсів. Відповідні стратифікаційні дані відкривають можливість побудови соціально-просторових карт, що оптимізують процес планування забудови міст, розміщення об'єктів інфраструктури, здійснення соціального оцінювання, ранжування окремих елементів структури поселення (наприклад, рівня престижності відповідно до соціально-економічних умов життя) для визначення цільових груп клієнтів, планування і проведення соціологічних досліджень тощо [Guijt, Woodhill, 2002].

Таким чином, пропонована розвідка фокусується на такій дослідницькій проблемі, як відсутність валідного інструмента для вимірювання соціального статусу індивіда в сучасному українському суспільстві з урахуванням характеристик його нерухомості. Базою для її розв'язання став індекс Ворнера, що включає три головні характеристики соціального статусу індивіда — повноваження, статок і престиж (з орієнтацією на традицію М.Вебера [Вебер, 1992]), а також з урахуванням характеристики нерухомості індивіда.

Метою цієї статті є валідація адаптованого індексу Ворнера. Досягнення мети передбачає виконання таких завдань: 1) адаптація схеми соціальної стратифікації В.Ворнера; 2) емпірична інтерпретація характеристики Адаптованого індексу статусної характеристики Ворнера; 3) обґрунтування критеріїв категоризації респондентів на підставі результатів Адаптованого індексу статусної характеристики Ворнера.

Адаптація схеми соціальної стратифікації В.Ворнера

Оригінальна схема соціальної стратифікації, розроблена В.Ворнером [Warner, 1946], має 6-щаблеву структуру і включає, відповідно, класи¹ від верхнього-вищого до нижнього-нижчого. Як стратифікувальні характеристики в ній виступали: походження індивіда, тривалість його проживання в одному населеному пункті, рівень доходу кількох поколінь родини. На підставі цієї схеми В.Ворнер розробив Індекс статусної характеристики (далі — ІСХ), що включає чотири характеристики: рід занять, джерело доходу, район проживання і стан помешкання. Для розрахунку значень індексу він запропонував таку формулу:

$$ІСХ \text{ Ворнера}^2 = ЗП^3 \text{ “рід занять”} \times 4 + ЗП \text{ “джерело доходу”} \times 3 + \\ ЗП \text{ “стан помешкання”} \times 3 + ЗП \text{ “район проживання”} \times 2$$

Зважаючи на історико-культурну невідповідність теоретичних положень В.Ворнера, що були розроблені за умов американського суспільства

¹ Поняття “клас” у даному разі використовується в контексті теорії стратифікації, і його сенс тотожний поняттю “страта”.

² Множники у формулі оригінального ІСХ Ворнера було отримано відповідно ваги кожної характеристики у визначенні місця індивіда в системі соціальної стратифікації.

³ ЗП — значення показника.

40–50 років ХХ століття, на підставі думки експертів у сфері стратифікації українського суспільства було прийнято рішення про адаптацію схеми та індексу В.Ворнера до умов сучасного українського суспільства.

З метою аналізу змістової валідності індексу було проведено експертне опитування серед фахівців у сфері дослідження стратифікації сучасного українського суспільства. Опитування проведено у два етапи: методом глибинного інтерв'ю ($N = 8$) і методом онлайн анкетування ($N = 13$). На першому етапі більшість експертів вказали на слабкий диференціувальний потенціал характеристики “джерело доходу”¹ у контексті вивчення українського суспільства і пропонували замінити її на таку характеристику, як “рівень доходу”, що є узвичаєним чинником нерівності. Крім того, як ключові показники щодо місця індивіда в системі соціальної стратифікації сучасного українського суспільства експерти визначали його “рід занять” і “рівень доходу” [Ковальська, 2018].

У рамках другого етапу дослідження за результатами експертного опитування кожній із чотирьох характеристик було присвоєно власний ваговий коефіцієнт, що дало змогу побудувати формулу для розрахунку Адаптованого ІСХ Ворнера:

$$\text{Адаптований ІСХ Ворнера} = 3\text{П “рід занять”} \times 2,9 + 3\text{П “рівень доходу”} \times 2,5 + 3\text{П “район проживання”} \times 1,2 + 3\text{П “стан помешкання”} \times 1$$

У соціологічній літературі часто пропонують стратифікаційні схеми, ґрунтовані на об'єктивних статистичних даних. З метою подальшої адаптації ми звернулися до сучасної стратифікаційної схеми, ґрунтованої на даних US Census Bureau. По-перше, двома ключовими характеристиками, покладеними в основу схеми, є саме рівень доходу і рід занять. По-друге, дані про доходи і рід зайнятості, використовувані в ній, є актуальними. По-третє, ця схема демонструє високий рівень структурної відповідності зі схемою соціальної стратифікації В.Ворнера.

Рівень доходу. Труднощі операціоналізації чинника матеріального добробуту в трансформованому суспільстві вказують на необхідність звернення до самооцінки фінансового стану і низки інших опосередкованих характеристик [Тихонова, 2014: с. 78]. Проте в капіталістичних суспільствах існують приклади чіткої соціальної структури, побудованої на підставі характеристики доходу індивіда. У цій моделі вищий клас (3% населення) поділяється на верхній-вищий клас (1% населення США, із доходом від сотні мільйонів до мільярдів доларів США на рік) і нижній-вищий (2%, із доходом від мільйона до сотні мільйонів доларів США на рік). Середній клас (40%) поділяється на верхній-середній клас (14%, із доходом від 76 000

¹ Характеристика “джерело доходу” включала такі категорії, як: 1) успадкований статок; 2) зароблений статок; 3) відсоток від вкладів, гонорари; 4) помісячна заробітна плата; 5) погодинна заробітна плата; 6) приватна допомога (для осіб на утриманні у приватної особи); 7) соціальна допомога від держави. Згідно з ідеєю В.Ворнера, саме джерело доходу, а не його обсяг було вирішальним щодо соціального статусу індивіда. Наприклад, представником “верхнього-вищого” класу міг бути тільки представник родини “старих грошей”, капітал якого цілком або частково складався з успадкованого статку.

і більше дол. на рік) і нижній-середній клас (26%, із доходом від 46 000 до 75 000 дол. на рік). Робітничий клас (30%) вирізняється доходом від 19 000 до 45 000 дол. на рік. Нижній клас (27%) поділяється на зайнятих бідних (13%, із доходом від 9000 до 18 000 дол. США на рік) і андерклас (14%, із доходом менш як 9000 дол. США на рік).

Для формування відповідних діапазонів в Україні було використано процедуру зіставлення заробітних плат на підставі обмінних курсів за паритетом купівельної спроможності (далі — ПКС) із використанням екстраполяції Світового банку¹. ПКС України у 2017 році становив 6,62. Таким чином, для одержання меж доходів в Україні, що їх можна зіставити з межами класів за даною схемою, треба дані US Census Bureau поділити на 6,62. Щоб розглядати відповідні результати не за рік, а за місяць, їх необхідно поділити на 12. Наприклад, для “верхнього-вищого” класу, згідно із запропонованою схемою, нижнє граничне значення становить 100 000 000 дол. США на рік. Для обчислення відповідного значення в Адаптованій схемі стратифікації В.Ворнера: 100 000 000 доларів США ділимо на 6,62 (ПКС) і на 12 (місяців) і одержуємо граничне значення “верхнього-вищого” класу, що дорівнює приблизно 1 259 000 доларів США на людину на місяць.

У такому вигляді стратифікаційний чинник “рівень доходу” можна використовувати в адаптованій до української дійсності схемі соціальної стратифікації В.Ворнера. Цей чинник дасть змогу не тільки стратифікувати респондентів відповідно до їхніх доходів, а й за бажання зіставити структури доходів жителів України та США.

Рід занять. У запропонованій стратифікаційній схемі цю характеристику описано так: верхній-вищий клас має величезне накопичене багатство і значний контроль над корпораціями та політичними інститутами, а його привілеї зазвичай успадковуються; нижній-вищий клас складається із корпоративної еліти й високооплачуваних акціонерів; верхній-середній клас складається з високоосвічених найманих професіоналів; до нижнього-середнього класу, як правило, відносять людей на керівних посадах середнього рівня або професіоналів; робітничий клас зазвичай становлять ті, хто виконує низькорівневу роботу з обслуговування, нижній клас складається із найпростіших професій та безробітних.

Гадаю, що ця модель віддзеркалює можливості для адаптації стратифікаційного чинника “рід зайнятості”.

Щоб увідповіднити структуру обраної стратифікаційної схеми структурі схеми стратифікації В.Ворнера, пропоную об’єднати “нижчий” і “андерклас” у “нижній-нижчий клас” і прирівняти “робітничий клас” до “верхнього-нижчого класу”. У результаті адаптована схема стратифікації В.Ворнера за першими двома показниками матиме такий вигляд (див. табл. 1).

¹ Використання ПКС передбачає, що всі країни оцінюються за єдиним курсом цін, а отже, їхнє місце відображає лишень відмінності у фактичному рівні заробітних плат. Паритети купівельної спроможності валют розраховують на підставі даних Програми міжнародних зіставлень (ПМЗ) — масштабного міжкраїнового обстеження, в рамках якого збирають докладну інформацію про ціни за детальним переліком товарів та послуг, як тих, що торгуються, так і тих, що не торгуються на міжнародному ринку.

Адаптована схема стратифікації В.Ворнера

Клас	Характеристика доходу (дол. США на місяць на людину в сім'ї)	Характеристика роду зайнятості
Верхній-вищий	від 1 259 000 і більше	Представники економічних еліт, законодавці, вищі державні службовці, керівники і власники
Нижній-вищий	від 12 500 до 1 258 999	Законодавці, вищі державні службовці, керівники, власники і професіонали вищого рівня
Верхній-середній	від 950 до 12 499	Керівники, власники і професіонали
Нижній-середній	від 580 до 949	Керівники, власники, професіонали, спеціалісти і службовці
Верхній-нижчий	від 115 до 579	Спеціалісти і службовці, працівники сфери торгівлі та сфери послуг, кваліфіковані та малокваліфіковані працівники
Нижній-нижчий	до 114	Найпростіші професії та безробітні

Слід наголосити, що характеристики доходу і роду занять є ключовими у визначенні класу респондента¹. Своєю чергою, характеристики району проживання і стану помешкання, на думку експертів, є уточнювальними показниками, що забезпечують більшу чутливість інструменту вимірювання. Оскільки вони є “вкладеними” показниками загальної характеристики престижності помешкання, ми розглядаємо їх разом.

Район проживання і стан помешкання. В оригінальному ІСХ Ворнера категорії “район проживання” і “стан помешкання” запропоновано формулювати через процедуру локалізації для кожного окремого населеного пункту [Warner, 1957]. Процедура локалізації передбачає консультації з експертами у сфері нерухомості або урбаністами з метою наповнення запропонованих В.Ворнером категорій престижності конкретними ознаками. Тобто в оригінальному індексі дві характеристики (рід заняття і джерело доходу) являли собою універсальні показники для загальнонаціональних вибірок, а решта два (район проживання і стан помешкання) мали локальний характер. Цей поділ зберігся в Адаптованому ІСХ Ворнера лише частково, оскільки при адаптації вдалося універсалізувати характеристику “стан помешкання”, подавши її у вигляді окремого індексу (його буде розглянуто далі). Таким чином, ми одержуємо три універсальні характеристики для українського суспільства й одну характеристику, що потребує локалізації для кожного населеного пункту.

¹ Насправді в дослідженнях часто фіксується статусна неконсистентність цих двох характеристик, що потребує додаткової концептуалізації та розгляду. Однак аналіз відповідної проблематики виходить за рамки цього дослідження.

Процедура локалізації була реалізована шляхом оцінювання критеріїв престижності районів проживання експертом у сфері комерційної нерухомості м. Києва [Ковальська, 2018]. Отже, отримані результати, що стосуються характеристики району проживання, можуть бути актуальними тільки в рамках аналізу соціальної структури м. Києва. На підставі оцінок було побудовано аналітичну таблицю, в якій категорії престижності помешкання наділяються конкретними ознаками. Визначено такі критерії престижності району проживання і стану помешкання:

1. Географічне положення (адміністративний район, частина адміністративного району, вулиця, віддаленість від меж міста).
2. Наявність інфраструктури (віддаленість станцій метрополітену, транспортні розв'язки).
3. Тип будинку (період будівництва, у разі новобудівель — їхній клас).
4. Стан помешкання (стан ремонту, кількість квадратних метрів, наявність централізованого водопостачання і каналізації, відносини володіння — комунальне житло, гуртожитки тощо).

Емпірична інтерпретація Адаптованого ІСХ Ворнера

З метою впорядкування цілісної методики розрахунку Адаптованого Індексу статусної характеристики Ворнера необхідно здійснити операціоналізацію чотирьох характеристик, що входять до індексу. При цьому ми орієнтуємося на кількість балів, що нараховуються в оригінальному ІСХ Ворнера. Останній передбачав нарахування від 1 до 7 балів щодо кожної характеристики, де 1 засвідчує найвищий статус, а 7 — найнижчий. Відповідно, з урахуванням вагових коефіцієнтів підсумкове значення адаптованого ІСХ Ворнера може потрапляти в інтервал від 7,6 до 53,2.

Рід зайнятості. В основу оцінювання цього показника покладено порядкову змінну, в якій професії, попередньо закодовані на підставі класифікатора ІСКО-88, віднесено до однієї із дев'яти категорій за рівнем необхідної кваліфікації та відповідних компетенцій¹. Результат співвіднесення цих дев'яти категорій із 7-бальною шкалою оцінювання наведено далі (див. табл. 2). Як можна бачити, 1 бал присвоюють як законодавцям, вищим державним службовцям, керівникам і менеджерам, так і професіоналам. Ми аргументуємо це високою професійною кваліфікацією обох цих груп.

¹ Міжнародна стандартна класифікація професій ІСКО-88 (*International Standard Classification of Occupations*) — це статистичний стандарт, розроблений МОП (*International Labour Organisation — ILO*), аби допомогти країнам поліпшити якість, надійність і зіставність їхніх статистик праці, а також сприяти розвитку методології порівняльних досліджень різного профілю. Він має широку сферу застосування, наприклад, у соціології залежно від мети дослідження змінну професії можна розглядати як основну або фонову в емпіричному аналізі. Класифікаційна структура ІСКО-88 містить 10 розділів професій. 10-й розділ “Збройні сили”, що позначається кодом “0” (куди відносять всі види робіт у збройних силах, незалежно від рівня освіти та підготовки), рідко використовують в емпіричному аналізі. В емпіричному аналізі ця категорія розподіляється серед інших 9-ти за рівнем кваліфікації [Симончук, 2008].

Близькість рівня підготовки та престижності відповідної сфери зайнятості використано також для об'єднання в одну групу кваліфікованих працівників сільського і лісового господарств, риборозведення і рибальства, а також кваліфікованих працівників з інструментом.

Таблиця 2

Показник роду зайнятості

Категорія ISCO	Рід зайнятості	Бал
1	Законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери	1
2	Професіонали	1
3	Спеціалісти	2
4	Технічні службовці	3
5	Працівники сфери торгівлі та послуг	4
6	Кваліфіковані працівники сільського і лісового господарств, риборозведення і рибальства	5
7	Кваліфіковані працівники з інструментом	5
8	Працівники з обслуговування, експлуатації та контролю за роботою технологічного устаткування, складання устаткування і машин	6
9	Найпростіші професії	7

Рівень доходу. Стосовно показника “рівень доходу” ми спираємося на критерії віднесення до того чи того класу, описані вище. Для приведення показника “рівень доходів” до 7-бальної шкали пропонується розбити верхній-нижчий клас на дві категорії (див. табл. 3). Це аргументується даними моніторингу Інституту соціології НАН України, отриманими 2016 року. Так, на запитання “Який розмір Вашої заробітної плати (стипендії, пенсії) за останній місяць?” було отримано розподіл відповідей, в якому найбільше представлені респонденти із доходом від 1001 до 1500 грн (23,2%) і від 1501 до 2000 грн (15,5%). При цьому спостереження, що потрапляють в діапазон від 3001 до 8000 грн, становлять 22% (див. табл. 4). З огляду на цей факт верхній-нижчий клас поділено на два практично однакові інтервали за рівнем доходу.

Таблиця 3

Показник рівня доходу (на одну людину в сім'ї)

Категорія (дол. США на місяць)	Бал
від 1 259 000	1
від 12 500 до 1 258 999	2
від 950 до 12 499	3
від 580 до 949	4
від 345 до 579	5
від 115 до 344	6
до 114	7

Таблиця 4

**Розподіл відповідей на запитання “Який розмір
Вашої заробітної плати за останній місяць?”, %**

Розмір заробітної плати	%
до 800 грн	2,6
801–1000 грн	5,5
1001–1500 грн	27,8
1501–2000 грн	18,6
2001–2500 грн	9,9
2501–3000 грн	12,5
3001–4000 грн	10,7
4001–6000 грн	8,7
6001–8000 грн	2,0
більше 8001 грн	1,7

Стан помешкання. Для оцінювання показника “стан помешкання” було розроблено спеціальний стандартизований індекс (див. табл. 5). Він має такі складові: кількість квадратних метрів на одного мешканця, рік останнього ремонту, кількість санвузлів, наявність і кількість предметів тривалого користування. Категорії, що входять до цього індексу, було виокремлено в результаті процедури локалізації [Ковальська, 2018]. Важливість усіх компонентів індексу була оцінена експертами як однакова. Отже, їхній внесок у загальне значення може варіювати від 0,25 до 1,75 (див. табл. 5). Для отримання підсумкового значення показника “стан помешкання” необхідно підсумувати отримані значення.

Таблиця 5

Індекс стану помешкання

Кількість м ² на одного мешканця		Рік останнього ремонту	
Категорія	Бал	Категорія	Бал
90 і більше	0,25	2010 рік і пізніше	0,25
40–89	0,63	2000–2009 рік	0,75
20–39	1	1990–1999 рік	1,25
7–19	1,38	До 1990 року	1,75
До 7	1,75	Предмети тривалого користування	
Кількість санвузлів			
Категорія	Бал	Категорія	Бал
2 і більше	0,25	9 і більше	0,25
1	0,5	від 4 до 8	1
0	1,75	від 0 до 3	1,75

Окремо треба спинитися на нарахуванні балів за кількість санвузлів. Так, нерівномірне нарахування балів тут зумовлене тим, що відсутність

санітарних вузлів у житловому помешканні має критично важливе значення з точки зору його престижності як місця для проживання. Звідси наявність одного санвузла є радше обов'язковим і не має негативного забарвлення, у зв'язку з чим було вирішено оцінювати цей показник у 0,5 бала.

Район проживання. У результаті проведеної процедури локалізації було виявлено, що показник “район проживання” включає два компоненти: тип будинку та адміністративний район, важливість яких також було запропоновано розглядати як однакову.

Категоризацію компонента “тип будинку” здійснено на підставі Класифікації житлових багатоквартирних будинків Києва, запропонованої порталом нерухомості “Domik.ua” у 2004 році. Конструювання шкали цього показника, на відміну від попередніх, передбачає складнішу процедуру (див. табл. 6). Тут категоризація цілком спирається на оцінки, надані експертом нерухомості м. Києва.

Таблиця 6

Показник типу будинку

Категорія	Бал
“Дореволюційний період” — до 1917 року будівництва	0,5–2,5 (залежно від району)
“Сталінський період” — 20–50-ті роки ХХ століття	0,5–2,5 (залежно від району)
Панельні будинки до 1991 року будівництва	2–3,5 (залежно від району)
Цегельні будинки до 1991 року будівництва	2,5–3,0 (залежно від району)
Новобудови — від 1991 року (клас економ)	2,5–3,0 (залежно від району)
Новобудови — від 1991 року (клас комфорт)	1,5–2,5 (залежно від району)
Новобудови — від 1991 року (клас бізнес)	0,5–1,5 (залежно від району)
Новобудови — від 1991 року (клас преміум)	0,5
Приватні будинки	0,5–3,5 (залежно від району)
Гуртожитки	3,0
Тимчасові помешкання (бараки, казарми тощо)	3,5

Таким чином, лишень три категорії (“Новобудівлі від 1991 року (клас преміум)”, “Гуртожитки” і “Тимчасове житло (бараки, казарми тощо)”) дають змогу здійснити стандартизоване оцінювання, в інших випадках оцінка залежить від географічно-адміністративного району проживання. У цьому разі географічне положення є первинним щодо типу будинку. Наприклад, будинок “Сталінського періоду”, розташований на вул. Інститутській, матиме 0,5 бала за показником типу будинку, але такий само будинок, розташований на вул. Кирилівській, — 2. При цьому оцінка показника типу будинку не є автономною щодо показника адміністративного району. Тобто коректніше оцінювати будинок “Сталінського періоду”, розташований на вул. Інститутській, в 1 бал сумарно за показниками типу будинку та адміністративного району.

Для спільного нарахування балів, відповідно до змінних “тип будинку” та “адміністративний район”, пропонується використовувати аналітичну таблицю процедури локалізації (див. табл. 7).

Таблиця 7

Показник району проживання

Категорія	Характеристика	Бал
Дуже престижний	<ul style="list-style-type: none"> Новобудови бізнес-класу, “царські” будинки, будинки сталінського будівництва, розташовані в історичному центрі Києва (не Поділ) – центральних частинах Печерського і Шевченківського району; вулиці Банкова, Інститутська, Липська, Грушевського, Дарвіна, Кропивницького, Круглоуніверситетська, Хрещатик, Шота Руставелі, Велика Васильківська до перетину з Толстого, Еспланадна, Городецького, Заньковецької, Бульвар Шевченка до перетину з Терещенківською, Леонтовича, Хмельницького до перетину з Франка, Велика Житомирська, Софійська, Михайлівська, Володимирська до перетину з Толстого, Десятинна, Андріївський узвіз; райони приватної забудови в Печерському районі – нові будинки на вулицях Мічуріна, Редутна, Зверинецька; заміські будинки сучасної архітектури площею від 300 м² із ділянкою не менш як 24 сотки, розташовані в селищах Конча-Заспа, Башта, Козин, Лісники 	1
Престижний	<ul style="list-style-type: none"> Житлові будинки “царські”, “сталінки”, новобудови (наприклад, “Печерські Липки”), розташовані в Печерському районі та в центрі Шевченківського, центрі Подолу (вулиці Ігорівська, Борисоглібська, Андріївська, Хорива, Верхній і Нижній Вал, а також Кожем’яцька); Оболонський район, так звані “Оболонські Липки” (Оболонська набережна, Героїв Сталінграда до перетину з Тимошенка); будинки і таунхауси, розташовані в межах міста у пішій доступності до метро, із сучасними комунікаціями, відмінними під’їзними шляхами, сучасної архітектури, площею від 150 м², із ділянкою не менш як 8 соток; заміські об’єкти (умовно нові будинки площею від 150–300 м² і ділянкою землі не менш як 8 соток, розташовані у 30-кілометровій зоні: до них належать Пуща-Водиця, Лісова Буча, Хотів, Феофанія, Іванковичі, Нові і Старі Петрівці, Нові і Старі Безрадичі, Чабани та ін. 	2
Вищий за середній	<ul style="list-style-type: none"> Квартири в Печерському, Шевченківському, Подільському, Голосівському районах у будинках не старших за 30 років, сталінках, царських будинках на вулицях, що розташовані не в самому центрі й утворюють так званий широкий центр, прилеглі до центральних станцій метро на правому березі: такі, як Ліси Українки, Кіквідзе, Дружби Народів, Васильківська, Голосіївська, Саксаганського, Межигірська, Єленівська, Введенська; нові мікрорайони та будинки точкової забудови в усіх районах Києва; приватні домобудівництва рівня, вищого за середній, що розташовані в усіх без винятку районах і характеризуються наявністю ділянок не менш як 4 сотки і будинком площею від 90 м², не старші за 30 років, з ремонтом, сучасними комунікаціями, гарними під’їзними шляхами; ті самі характеристики стосовно заміської нерухомості; будинки вищого за середній рівня, що розташовані на відстані не більш як 30 км від знака Київ на всіх напрямках 	3

Закінчення табл. 7

Категорія	Характеристика	Бал
Середній	<ul style="list-style-type: none"> Усі житлові помешкання зі зручностями (наявність централізованих комунікацій — опалення, світла, гарячої і холодної води), що перебувають у власності умовно однієї сім'ї (не комунальні квартири, гуртожитки чи бараки); середній рівень помешкання, що характеризується розташуванням у транспортній досяжності (стосується квартир і будинків) у містах і селищах міського типу; оскільки не можна провести чітку грань між житлом, що належить до верхньої і нижньої меж середнього рівня помешкання, більш-менш якісного і сучасного ремонту; якщо розглядати Київ, то до середнього рівня можна віднести як квартири на Троєщині, так і, приміром, квартири на нижньому Печерську — вул. Кіквідзе, Тимірязівська, Підвисоцького 	4
Нижчий за середній	<ul style="list-style-type: none"> Комунальні квартири, гуртожитки, житло, яке розташоване в районах колишніх містоутворювальних підприємств і яке втратило нині свою привабливість через відсутність інфраструктури; невеликі (до 60 м²) будинки, які побудовані у довоєнний (1930-ті роки) і повоєнний (1940–1950-ті роки) час і потребують сьогодні капітального ремонту 	5
Низький рівень престижу	<ul style="list-style-type: none"> Квартири в будинках барачного типу без зручностей (відсутність центрального опалення та каналізації) і без ремонту, а також невеликі будівлі (менш як 50 м²) без зручностей і без ремонту, розташовані далеко від громадського транспорту та інфраструктури загалом 	6
Дуже низький рівень престижу (нетрі)	<ul style="list-style-type: none"> До дуже низького престижу помешкання неможливо віднести жоден із відомих типів будівель, адже в наших кліматичних умовах (зими, мінусові температури понад 5 місяців на рік) людина не може вижити в некапітальній будівлі; тобто тип “нетрі” відсутній через неможливість мешкати в картонних спорудженнях, пластикових вагончиках тощо; до цієї категорії належать респонденти без постійного місця проживання, котрі мешкають на вулиці, у нічліжках і притулках 	7

Алгоритм роботи з таблицею передбачає наявність у дослідника (кодувальника) даних щодо двох змінних: “тип будинку” і “адміністративний район” (надалі передбачається операціоналізувати його запитанням про поштовий індекс респондента, що зменшить сензитивність запитання). За допомоги мапи м. Києва дослідник аналізує місце проживання респондента, адміністративний район, наявність інфраструктури і тип будинку і співвідносить отримані дані з характеристиками рівня престижу, поданими в таблиці.

Категоризація респондентів на підставі Адаптованого ІСХ Ворнера

З огляду на особливості нарахування балів за окремими компонентами індексу його значення може варіювати від 5,4 до 53,2. Для прикладу візьмемо персону хірурга-кардіолога, який: 1) заробляє 2100 доларів на місяць,

при цьому його дружина не працює у зв'язку з вихованням їхньої дитини (тобто 700 доларів на людину); 2) мешкає разом із сім'єю в новобудові класу "бізнес" у квартирі площею 120 м² (40 м² на людину) з новим ремонтом, двома санвузлами і наявністю 10 предметів тривалого користування. Розрахунок Адаптованого ICX Ворнера в даному разі матиме вигляд:

$$\text{Адаптований ICX Ворнера} = 1 \times 2,9 + 4 \times 2,5 + 2 \times 1,2 + (0,63 + 0,25 + 0,25 + 0,25) \times 1 \approx 16,7$$

Щоб повноцінно використовувати результати індексу, нам потрібні правила переходу від його числових значень до відповідних статусних категорій. З цією метою було використано підхід, відомий як формування нарративного профілю [Teddlie, 2009: p. 272]. При цьому використовувався теоретично зумовлений профіль, що передбачає розрізнення якісно відмінних груп, визначених на етапі теоретичної підготовки [Дембіцький, 2019: с. 242–243]. Такими групами для нас є шість класів, описаних вище: верхній-вищий, нижній-вищий, верхній-середній, середній, нижчий, нижній-нижчий.

Головна проблема, що тут виникає, стосується співвіднесення показників, визначених у результаті емпіричної інтерпретації, із шістьма стратифікаційними класами. Для двох ключових характеристик (рівень доходу і рід зайнятості) перехід від емпіричних показників до класів здійснити доволі легко. Для розрахунку верхніх меж відповідних інтервалів я пропоную використовувати найкращі показники класів, установлені за результатами емпіричної інтерпретації (див. табл. 8). Наприклад, для нижнього-середнього класу найкращий показник відповідатиме 4 балам для рівня доходів і 1 балу для роду зайнятості, що сумарно відповідає 12,9 балам ($2,5 \times 4 + 2,9 \times 1$).

Таблиця 8

Бали, що відповідають показникам рівня доходів і роду зайнятості

Клас	Рівень доходів (дол. США на місяць) і рід зайнятості	Бали
Верхній-вищий	від 1 259 000	1
	представники економічних еліт; законодавці, вищі державні службовці, керівники і власники	–
Нижній-вищий	від 12 500 до 1 258 999	2
	законодавці, вищі державні службовці, керівники, власники і професіонали вищого рівня	1
Верхній-середній	від 950 до 12 499	3
	керівники, власники і професіонали	1
Нижній-середній	від 580 до 949	4
	керівники, власники, професіонали, спеціалісти і службовці	1, 2, 3
Верхній-нижчий	від 115 до 579	5, 6
	спеціалісти і службовці, працівники сфери торгівлі та сфери послуг, кваліфіковані і малокваліфіковані працівники	2, 3, 4, 5, 6
Нижній-нижчий	до 114	7
	Найпростіші професії та безробітні	7

Разом із тим у верхньої межі має бути більше числове значення, що враховує також показники району проживання і стану помешкання. І саме для цих характеристик відсутні чіткі орієнтири співвіднесення балів із класами. Для розв'язання цієї проблеми було сконструйовано ідеальні профільні характеристики показників району проживання і стану помешкання для кожного із шести класів (див. табл. 9). Ці профілі дають змогу оцінити кількість балів, що відповідають стратифікаційним групам. Як і в разі перших двох характеристик, використовувалися найкращі показники, що визначають бали, які необхідно додати для визначення верхніх меж класів. Для нижнього-середнього класу найкращими показниками є 1 для району проживання і 1,38 для стану помешкання, що сумарно додає близько 2,6 бала ($1 \times 1,2 + 1,38 \times 1$).

Таблиця 9

Бали, що відповідають ідеальним профільним характеристикам показників району проживання і стану помешкання

Клас	Район проживання і стан помешкання	Бали
Верхній-вищий	проживають у дуже престижному районі	1,0
	мають не менш як 90 м ² на людину, 2 санвузли, 9 предметів тривалого користування і ремонт не пізніше 2010 року	1,0
Нижній-вищий	проживають у престижному або дуже престижному районі	1,2
	мають не менш як 40 м ² на людину, 2 і більше санвузлів, 9 і більше предметів тривалого користування і ремонт не пізніше 2010 року	1,0–1,38
Верхній-середній	проживають у престижному або дуже престижному районі або в районі із престижем, вищим за середній	1,0–3,0
	мають від 20 м ² до 89 м ² на людину, не менш як 1 санвузол, від 4 предметів тривалого користування і ремонт не пізніше 2000 року	1,38–2,5
Нижній-середній	проживають у престижному або дуже престижному районі, районі з престижем, вищим за середній, або середнім рівнем престижу	1,0–4,0
	мають від 20 м ² до 89 м ² на людину, не менш як 1 санвузол, від 4 предметів тривалого користування і ремонт не пізніше 2000 року	1,38–2,5
Верхній-нижчий	проживають в районі з престижем, вищим за середній, середнім і нижчим за середній рівнем престижу	3,0–5,0
	мають від 7 м ² до 39 м ² на людину, 1 санвузол, від 4 до 8 предметів тривалого користування і ремонт від 1990 року і раніше	2,75–4,13
Нижній-нижчий	проживають в районі із середнім, нижчим за середній, низьким і дуже низьким рівнем престижу	4,0 і більше
	мають до 7 м ² на людину, до 1 санвузла, до 8 предметів тривалого користування і ремонт не пізніше 1999 року	4,13 і більше

Отже, верхня межа інтервалу для визначення нижнього-середнього класу дорівнює 15,5 включно ($12,9 + 2,6$). При цьому пропоную використовувати верхні межі нижчих класів для визначення нижніх меж наступних за ними більш високих класів (не включаючи отримані значення у відповідний інтервал). Тобто нижньою межею верхнього-середнього класу буде

15,5. Застосування описаних правил щодо всіх шести класів дає змогу одержати певні інтервали (див. табл. 10).

Таблиця 10

**Інтервали для категоризації респондентів на підставі значень
Адапованого ІСХ Ворнера**

Клас	Інтервали значень індексу
Верхній-вищий	7,6–10,1
Нижній-вищий	10,1–13,0
Верхній-середній	13,0–15,5
Нижній-середній	15,5–25,2
Верхній-нижчий	25,2–46,7
Нижній-нижчий	46,7–53,2

У нашому гіпотетичному прикладі про хірурга значення 16,7 потрапляє в інтервал для нижнього-середнього класу. При цьому не надто велике збільшення доходів у сім'ї дасть йому змогу піднятися на рівень верхнього-середнього класу.

Висновки

У результаті проведеної роботи було вирішено низку принципових питань, пов'язаних з адаптацією ІСХ Ворнера.

Виходячи зі стратифікаційної схеми, виокремлюваної сучасними соціологами, було сформульовано Адаповану схему стратифікації В.Ворнера, ґрунтовану на характеристиках “рід зайнятості” і “рівень доходу”. Усього Адапований ІСХ Ворнера складається із чотирьох характеристик: рід занять, рівень доходу, район проживання і стан помешкання — всі вони були емпірично інтерпретовані та подані у вигляді показників з конкретними балами індексу.

Дві додаткові характеристики Адапованого ІСХ Ворнера, локалізовані на прикладі м. Києва, — “район проживання” і “стан помешкання” — в подальшому послуговували основою для конструювання ідеальних профільних показників для кожного із шести класів. З огляду на вагу характеристик Адапованого ІСХ Ворнера та їхню відповідність класам було розраховано діапазони балів і представлено класифікаційну систему Адапованого ІСХ Ворнера.

Отримані результати відкривають можливість емпіричної валідазації його адаптованої версії й дають змогу ширше поглянути на особливості стратифікації сучасного українського суспільства.

Адапований ІСХ Ворнера на разі залишається інструментом, застосовуваним, першою чергою, для локальних досліджень. Так, його можна застосовувати для вивчення міського простору; особливостей соціальної стратифікації залежно від районів проживання; а також для проведення комбінованих досліджень споживчої поведінки, цінностей, дозвіллевих практик представників різних верств суспільства тощо.

Надалі видається актуальним концептуальний перехід від рівня конкретного міста до рівня абстрактного населеного пункту. Ця проблема по-

в'язана із прагматичною потребою в універсалізації індексу. Її розв'язання вможливить застосування інструмента у ширшому дослідницькому контексті.

Джерела

Дембіцький, С. (2019). *Розробка соціологічних тестів: методологія і практики її застосування*. Київ: Інститут соціології Національної академії наук України.

Державна служба статистики України. (2018). *Розподіл працівників за розмірами нарахованої їм заробітної плати у червні 2018 року* [Експрес-випуск]. Отримано з <https://ukrstat.org/uk/express/expr2018/08/121.pdf>.

Классификация жилых многоквартирных домов Киева. Проекты домов. (2004). Отримано з <http://domik.ua/poleznoe/classification.html>.

Коваліско, Н. В. (2008). Стратифікаційні порядки суспільства: концептуальні уявлення та досвід вивчення. Київ: Інститут соціології НАН України.

Ковальська, Є. В. (2017). Методологічні засади індексу статусної характеристики Уорнера. *Український соціум*, 3(62), 68–76. <https://doi.org/10.15407/socium2017.03.068>

Ковальська, Є. В. (подано до друку). Використання методу експертного опитування у процедурі адаптації індексу статусної характеристики Уорнера. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологія*.

Корнев, Н. Р. (2002). Социально-пространственная дифференциация населения Санкт-Петербурга [Исследовательский проект Независимого института социальной политики]. *Экономическая социология*, 3(3), 127–129.

Корнев, Н. Р. (2005). Жилищная стратификация в центре Санкт-Петербурга. *Социологические исследования*, 6, 77–85.

Макеєв, С., & Домаранська, А. (2014). Стратифіковано-диференційована структура міського населення України. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 4, 42–65.

Овчарова, Л. Н., Абаноква, К. Р., & Бирюкова, С. С. (2018). Население России в 2018 году: доходы, расходы и социальное самочувствие. Мониторинг НИУ ВШЭ. Специальный выпуск “Межстрановые сопоставления заработных плат в 2011–2017 годах”. Москва: Национальный исследовательский университет “Высшая школа экономики”.

Симончук, О. (2008). Класифікатор професій ISCO-88: історія розроблення, концептуальні засади, модель операціоналізації, застосування в соціологічних дослідженнях. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 3, 24–41.

Симончук, О. (2016а). Картографування класів: традиції та новації. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 1, 26–51.

Симончук, О. (2016б). Інституціоналізація класового аналізу в українській соціології. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 4, 19–39.

Тихонова, Н. Е. (2014). *Социальная структура России: теории и реальность*. Москва: Новый хронограф.

Guijt, I., & Woodhill, J. (2002). *Managing for impact in rural development: A guide for project M&E*. Rome, Italy: International Fund for Agricultural Development.

Knight, G. (1982). Property, stratification and the wage-form. *The Canadian Journal of Sociology / Cahiers canadiens de sociologie*, 7(1), 1–17. <https://doi.org/10.2307/3340545>

Prasad, N., & Richards, A. (2006). *Measuring housing price growth — using stratification to improve median-based measures* (Research discussion paper). Sydney: Reserve Bank of Australia, Economic Group.

Teddlie, C., & Tashakkori, A. (2009). Foundations of mixed methods research: Integrating quantitative and qualitative approaches in the social and behavioral sciences. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

Warner, W. L., Meeker, M., & Eells, K. (1949). *Social class in America: A manual of procedure for the measurement of social status*. Chicago, IL: Science Research Associates.

Weber, M. (1948). Class, status, party. In H. H. Gerth, & C. Wright Mills (Eds.), *From Max Weber: Essays in sociology* (pp.180–195). Abington, England: Routledge.

Матеріал отримано 04.08.2019

References

- Dembitskiy, S. (2019). *Constructing sociological tests: Methodology and its use in practice*. [In Ukrainian]. Kyiv: Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine. [= Дембіцький 2019]
- Guijt, I., & Woodhill, J. (2002). *Managing for impact in rural development: A guide for project M&E*. Rome, Italy: International Fund for Agricultural Development.
- Knight, G. (1982). Property, stratification and the wage-form. *The Canadian Journal of Sociology / Cahiers canadiens de sociologie*, 7(1), 1–17. <https://doi.org/10.2307/3340545>
- Kornev, N. R. (2002). The socio-spatial differentiation of Saint Petersburg's residents [A research project by the Independent Institute for Social Policy]. [In Russian]. *Journal of Economic Sociology*, 3(3), 127–129. [= Корнев 2002]
- Kornev, N. R. (2005). Housing stratification in the historical centre of Saint Petersburg. [In Russian]. *Sociological Studies*, 6, 77–85. [= Корнев 2005]
- Kovalisko, N. V. (2008). *Stratification orders of society: Conceptual framework and the experience of studying*. [In Ukrainian]. Kyiv: Institute of Sociology of the NAS of Ukraine. [= Коваліско 2008]
- Kovalska, Ye. V. (2017). The methodological underpinnings for constructing Warner's Index of Status Characteristics. [In Ukrainian]. *Ukrainian Society*, 3(62), 68–76. <https://doi.org/10.15407/socium2017.03.068> [= Ковальська 2017]
- Kovalska, Ye. V. (in press). Using an expert survey to enable the adaptation of Warner's Index of Status Characteristics. [In Ukrainian]. *Proceedings of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Sociology*. [= Ковальська]
- Kyiv's apartment blocks: Classification and designs. (2004). [In Russian]. Retrieved from <http://domik.ua/poleznoe/classification.html>. [= Классификация 2004]
- Makeev, S., & Domaranska, A. (2014). Stratified and differentiated structure of Ukraine's urban population. [In Ukrainian]. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 4, 42–65. [= Макеєв 2014]
- Ovcharova, L. N., Abanokova, K. R., & Biriukova, S. S. (2018). Russia's population in 2018: Incomes, expenditures and social well-being. A monitoring study by HSE University. Special issue: Cross-national comparisons of earnings for 2011–2017. [In Russian]. Moscow, Russian Federation: National Research University “Higher School of Economics”. [= Овчарова 2018]
- Prasad, N., & Richards, A. (2006). *Measuring housing price growth – using stratification to improve median-based measures* (Research discussion paper). Sydney: Reserve Bank of Australia, Economic Group.
- Symonchuk, O. (2008). The International Standard Classification of Occupations (ISCO-88): Historical background, conceptual framework, a model for operationalisation and its use in sociological research. [In Ukrainian]. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 3, 24–41. [= Симончук 2008]
- Symonchuk, O. (2016a). The mapping of social classes: Traditions and innovations. [In Ukrainian]. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 1, 26–51. [= Симончук 2016a]
- Symonchuk, O. (2016b). The institutionalisation of class analysis in Ukrainian sociology. [In Ukrainian]. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 4, 19–39. [= Симончук 2016b]
- State Statistics Service of Ukraine. (2018). *The distribution of employees' labour earnings for June 2018* [A brief report]. [In Ukrainian]. Retrieved from <https://ukrstat.org/uk/express/expr2018/08/121.pdf>. [= Державна служба 2018]

Teddle, C., & Tashakkori, A. (2009). *Foundations of mixed methods research: Integrating quantitative and qualitative approaches in the social and behavioral sciences*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

Tikhonova, N. Ye. (2014). *The social structure of Russia: Theories and reality*. [In Russian]. Moscow, Russian Federation: Novyi Khronograf (New Chronograph) Press. [= Тихонова 2014]

Warner, W. L., Meeker, M., & Eells, K. (1949). *Social class in America: A manual of procedure for the measurement of social status*. Chicago, IL: Science Research Associates.

Weber, M. (1948). Class, status, party. In H. H. Gerth, & C. Wright Mills (Eds.), *From Max Weber: Essays in sociology* (pp.180–195). Abington, England: Routledge.

Received 04.08.2019

ЄЛЕНА КОВАЛЬСЬКА

Адаптація Індексу статусних характеристик Ворнера (на емпіричному прикладі м. Києва)

У статті представлено результати адаптації Індексу статусних характеристик Ворнера до умов сучасного емпіричного дослідження в Україні (на прикладі м. Києва). Експертне опитування дало змогу встановити, що характеристики роду зайнятості, району проживання та стану житла можна використовувати для побудови адаптованого індексу, тоді як характеристику “джерело доходу” слід замінити “рівнем доходу”.

Оригінальну стратифікаційну схему В.Ворнера адаптовано до особливостей сучасної структури українського суспільства. Це своєю чергою уможливорює актуальну інтерпретацію запропонованих В.Ворнером шести класів.

Спираючись на отриману стратифікаційну схему, авторка здійснила емпіричну інтерпретацію показників, що відображають характеристики рівня доходу, роду зайнятості, району проживання та стану житла. Також сформульовано правила категоризації респондентів на підставі значень Адаптованого індексу статусних характеристик Ворнера.

Ключові слова: індекс Ворнера, соціальна стратифікація, теоретична валідація

ЕЛЕНА КОВАЛЬСКАЯ

Адаптация Индекса статусных характеристик Уорнера (на эмпирическом примере г. Киева)

В статье представлены результаты адаптации Индекса статусных характеристик Уорнера к условиям современного эмпирического исследования в Украине (на примере г. Киева). В рамках экспертного опроса определено, что характеристики рода занятости, района проживания и состояния жилья могут быть использованы для построения адаптированного индекса, тогда как характеристику “источник дохода” следует заменить “уровнем дохода”.

Оригинальная стратификационная схема У.Уорнера приведена в соответствие с особенностями современной структуры украинского общества. Благодаря этому предложены У.Уорнером шесть классов получили актуальную интерпретацию.

Полученная стратификационная схема позволила осуществить эмпирическую интерпретацию показателей, которые отображают характеристики уровня доходов, рода занятости, района проживания и состояния жилья. Также сформулированы правила категоризации респондентов на основании значений Адаптированного индекса статусных характеристик Уорнера.

Ключевые слова: индекс Уорнера, социальная стратификация, теоретическая валидация

YELIENA KOVALSKA

The adaptation of Warner's Index of Status Characteristics (ISC): An empirical study in Kyiv

The paper presents the results of adapting Warner's Index of Status Characteristics to present-day empirical research in Ukraine, namely in Kyiv. An expert survey made it possible to conclude that such characteristics as occupation, dwelling area and house type can be used for constructing an adapted index, whereas a "source of income" should be replaced by "income level". The author made Warner's original scheme applicable to Ukraine's current class structure, which, in turn, enabled an updated interpretation of the six classes suggested by W. Warner.

The new stratification scheme has underlain an empirical interpretation of indicators pertaining to income level, occupation, dwelling area and house type. Another important point is the formulation of new rules for categorising respondents according to the calculated values of Warner's Adapted Index of Status Characteristics.

Keywords: Warner's ISC, social stratification, theoretical validation